

МАГІСТЕРСЬКИЙ ЕТАП ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІСТОРІЇ ДО ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

УДК: 316.647.5

Тішук І.С

В статті аналізуються потенційні можливості вищої педагогічної освіти у формуванні міжетнічної толерантності майбутніх викладачів історії. На основі загальних принципів освіти виокремлені дидактичні принципи організації навчального процесу у вищій школі, які змстовно впливають на виховання міжетнічної толерантності, а також запропоновані шляхи оптимізації викладання дисциплін в магістратурі у площині досліджуваної проблеми.

Ключові слова: міжетнічна толерантність, майбутній викладач історії, магістерська підготовка, принципи формування міжетнічної толерантності.

В статье анализируются потенциальные возможности высшего педагогического образования в формировании межэтнической толерантности будущих преподавателей истории. На основе общих принципов образования выделены дидактические принципы организации учебного процесса в высшей школе, которые существенно влияют на воспитание межэтнической толерантности, а также предложены пути оптимизации преподавания дисциплин в магистратуре в аспекте исследуемой проблемы.

Ключевые слова: толерантность, будущий преподаватель истории, магистерская подготовка, принципы формирования межэтнической толерантности.

Potential possibilities of higher pedagogical education in the formation of interethnic tolerance of the history lecturers to be are analyzed in the article. On the basis of general principles in education, didactic principles of organization of the educational process in the higher school, which affect interethnic tolerance cultivating substantially, are distinguished and as well as the means of optimization of discipline teaching in magistracy within the problem under consideration are offered.

Key words: interethnic tolerance, a history lecturer to be, master training, principles of interethnic tolerance formation.

Постановка проблеми. Соціальні перетворення останнього десятиліття в Україні призвели до значних змін у системі професійної освіти. Сучасність вимагає від національної вищої школи застосовувати кращі її традиції та здобутки, формуючи фахівця згідно з міжнародними стандартами, переглянути сталі підходи щодо організації навчально-виховного процесу та забезпечити впровадження інноваційних технологій навчання та виховання.

Модернізація вищої освіти, яка проводиться в нашій країні, стосується питань визначення шляхів підготовки майбутніх викладачів в магістратурі вищих навчальних закладів. Загальновідомо, що сучасна освіта – це єдність двох

ланок навчального процесу: навчання і виховання, а відтак важливим завданням виступає не лише надання професійних знань та вмінь, а й виховання фахівця, якому притаманні гуманістична спрямованість поглядів та високий рівень професійної культури.

З огляду на поліетнічність української держави з одного боку, та інтеграційні процеси в галузі вітчизняної освіти, з іншого, питання виховання толерантності стає потребою часу. Сучасний фахівець, що працює в галузі освіти, постійно стикається з відсутністю компетенцій супроводу навчально-виховного процесу в умовах поліетнічного середовища. Означене обумовило мету нашого дослідження: на основі аналізу нормативних документів, психолого-педагогічних витоків підготовки визначити потенційні можливості вищої педагогічної освіти (ступінь – магістратура) у формуванні міжетнічної толерантності та виокремити шляхи її формування у майбутніх викладачів історії.

Аналіз актуальних досліджень. Загалом, проблема толерантності в педагогічному контексті досліджена в працях І. Беха, М. Бубера, Л. Завірюхи, В. Калошина, В. Рахматшаєва, В. Шаліна. Виховання культури міжетнічного спілкування досліджували Л. Дробижєва, Н. Лебедева, М. Козлова, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, А. Татарко, В. Тишкова. Процес формування міжетнічної толерантності у студентів вишу висвітлено в працях А. Валієва, О. Ісаєва, Н. Кудзієва, В. Литвинова, Е. Рыбак та ін. А питання підготовки майбутнього викладача історії до формування міжетнічної толерантності у студентів досліджується фрагментарно та ситуативно. У зв'язку з цим, доцільно буде також зазначити, що категорія „міжетнічна толерантність” розглядається як складова полікультурної освіти (Г. Ауернхаймер, П. Бателан, В. Нике), міграційної педагогіки (О. Гукаленко, Г. Солдатова), етнічної і крос-культурної психології (Н. Лебедева, Т. Стефаненко) та етнопедагогіки (Г. Васякович, П. Черніков).

За визначенням вченого М. Міріманової: ”Проблема виховання толерантності мусить об'єднати різних людей, насамперед, фахівців різних напрямів і рівнів – психологів, педагогів, вихователів, керівників, лідерів і рядових фахівців, а також представників різних вікових груп (дітей і підлітків, дорослих та молодь), людей різних країн, національностей, конфесій, гендеру [10, с. 114]. На сьогодні велике значення має усвідомлення суспільством важливості феномена толерантності, не лише для держави, а й для світового співтовариства в цілому. Так, проблема розвитку міжетнічної толерантності не є новою для вітчизняної педагогіки. Однак, більшість науковців звертають увагу на формування міжетнічної толерантності в дитячому віці, проблема формування міжетнічної толерантності в студентському віці в процесі магістерської підготовки лишається малодослідженою.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація й інтернаціоналізація світу, процеси етнокультурного самовизначення, проблеми мультикультурного суспільства й міграції зумовили розробку відповідної світової освітньої стратегії, що відбито в документах ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу. Серед них: Декларація принципів толерантності [2], Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [9], Конвенція 1951 р. про статус біженців [6], Декларація про права людей, які належать до національних або етнічних, релігійних або мовних меншин, Декларація ЮНЕСКО про раси

й расові забобони [3], Конвенція й Рекомендація ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в сфері освіти [7], Європейська молодіжна кампанія по боротьбі з расизмом, антисемітизмом, ксенофобією й нетерпимістю “Усі різні, усі рівні” та інші. Так, у доповіді міжнародної комісії ЮНЕСКО про глобальні стратегії розвитку освіти в XXI столітті підкреслюється, що одна з найважливіших функцій сучасної освіти – навчити людей жити разом, допомогти їм перетворити існуючу взаємозалежність держав і етносів у свідому солідарність. З цією метою освіта має сприяти тому, щоб, з одного боку, людина усвідомила своє коріння і тим самим могла визначити місце, яке вона посідає в світі, і, з другого, – прищепити їй шанобливе ставлення до інших культур. В Декларації принципів толерантності (1995 р.) найефективнішим засобом запобігання проявів інтолерантності названо виховання (п. 4.1) [2]. У зв’язку з цим поставлені завдання підвищення рівня педагогічної підготовки майбутніх викладачів вишів, удосконалення навчальних планів, змісту підручників і занять, інших навчальних матеріалів, включаючи нові освітні технології, з метою виховання чуйних і відповідальних громадян, відкритих сприйняттю інших культур, здатних цінувати інші культури, поважати людську гідність і індивідуальність, запобігати конфліктам або розв’язувати їх ненасильницькими засобами (п. 4.4).

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу. Концепція національного виховання декларує: національне виховання стосується як українців, так і представників інших народів, що проживають в Україні. Принцип етнізації виховного процесу передбачає надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної національної гідності [11].

Поняття „міжетнічна толерантність” в науковій літературі висвітлена в двох аспектах, які мають місце у вищій школі. Перший – це терпимість педагога до емоційно не дуже приємних йому студентам. Другий аспект толерантності – це виховання навичок толерантної поведінки у студентів [12]. Важливою обставиною формування міжетнічної толерантності є розуміння того, що толерантне відношення – це взаємний діалог, взаємодія, взаємоповага. Тому саме питанням міжетнічного діалогу та поваги до представників інших етносів мають бути присвячені дискусії, проекти, міні-дослідження магістрів – майбутніх викладачів історії.

Вважаємо, що етап підготовки в магістратурі є найбільш продуктивним у професійному становленні майбутнього викладача історії до формування міжетнічної толерантності. Означене обумовлене тим, що:

- до магістратури вступають ті випускники бакалаврату, які будують власну професійну кар’єру, пов’язуючи її з подальшим викладанням історії в коледжах, ПТУ, вищих навчальних закладах;

- студенти магістратури спрямовані на те, що вони будуть виконувати виховну кураторську функцію у студентських групах. В них є задатки лідерської професійної позиції, вони вміють аргументовано відстоювати власну точку зору, а рівень їх пізнавальної активності – вищий за середній;

· майбутній викладач історії спрямований на науково-дослідну діяльність, що для вивчення питань міжетнічної толерантності, яка потребує дослідницького пошуку, є вкрай важливим, оскільки саме виховання міжетнічної толерантності є пропедевтичним етапом запобігання проявів екстремізму та тероризму;

· базова підготовка вчителів історії на рівні бакалаврату містить багатий та цікавий історичний матеріал (факти, події, історичні джерела та ін.), який в емоційно-забарвленій, доказовій формі має потенціал вплинути на формування міжетнічної толерантності.

Безумовно, виховання міжетнічної толерантності варто починати з дитинства, оскільки у студента вишу відсутність сформованої етнічної самоідентифікації може стати своєрідним бар'єром для сприйняття представників інших культур. Так, науковець Колісник В. вважає, що повинна існувати суттєва державна підтримка у вигляді національної освітньої політики. Саме в умовах державної освітньої політики стає можливим формування загальної системи цінностей і установок, що забезпечують єдність багатонаціонального українського суспільства [5, с. 108]. Отже, зміст сучасної вищої освіти повинен передбачати знання культури, історії, традицій, вірувань свого та інших народів, розуміння спільності та єдності всіх членів суспільства.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. Принципи освіти — це вихідні положення, на яких ґрунтується діяльність усієї системи освіти в Україні і її підрозділів зокрема. У Законі „Про освіту” [4] закріплені такі основні принципи освіти, які змістовно відбивають завдання щодо формування основ міжетнічної толерантності:

- доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;

- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;

- органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;

- інтеграція з наукою і виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти;

- безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Усі заклади системи освіти в Україні у процесі своєї діяльності мають дотримуватися цих принципів і реалізувати їх. Органічно вони включають дидактичні принципи вищої педагогічної освіти. Звертаючись до аналізу принципів дидактики вищої школи у площині формування міжетнічної толерантності, слід ураховувати, по-перше, що процес навчання у вищій школі має свою специфіку: воно у ВНЗ — це професійне навчання на основі відносно закінченої загальної освіти студентів (за Л. Клінбергом); навчання у вищій школі проводиться переважно в освітніх закладах, які водночас є дослідними закладами; навчання у ВНЗ здійснюється за такими формами викладання та учіння, які в цілому відрізняються від форм викладання і навчання на попе-

редніх ступенях освіти, а саме: у вищій школі вивчають не основи наук, а саму науку в розвитку, що стимулює зближення самостійної роботи студентів з науково-дослідною роботою викладачів; у діяльності викладача вищої школи спостерігається єдність наукового та навчального (більшою мірою, ніж у вчителя середньої школи): він навчає і водночас виступає активним дослідником своєї галузі знань. У вищій школі головною є професіоналізація, пов'язана з майбутнім фахом, під час викладання майже всіх наук [8, с.91-92].

Аналіз матеріалів дидактики вищої школи, опитування викладачів що працюють в магістрії, дозволяють зробити припущення про те, що зміст навчального матеріалу для формування та розвитку етнічної толерантності повинен формуватися на основі принципів системності, гуманності, динамічності та відповідності змісту професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача історії перспективам сучасної освіти.

Принцип системності дозволяє розглядати всі елементи змісту професійно-педагогічної підготовки (різні педагогічні дисципліни, написання курсових робіт, види практик) як єдине ціле. Так, наприклад, вивчення дисциплін етнографічного спрямування на першому курсі бакалаврату практично втілюється в участі студентів у етнографічних експедиціях, матеріали яких використовуються при написанні курсових та дипломних робіт. На етапі підготовки майбутнього викладача історії базові знання поглиблюються, діяльність носить характер науково-творчого пошуку, матеріали етнографічних експедицій стають основою для написання магістерської роботи.

Принцип гуманності дозволяє відібрати такий навчальний матеріал, який би показував єдність культур в різноманітті, і водночас забезпечував формування загальнолюдських принципів. В історії людства відома безліч прикладів проявів толерантності, при різноманітті культур. Наприклад, діяльність таких історичних діячів, як Махатма Ганді, мати Тереза, Мартін Лютер Кінг, якскаро свідчить про стирання кордонів етнічності задля блага всього людства.

Дотримання принципу динамічності та відповідності змісту професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача історії перспективам сучасної освіти є надзвичайно актуальним, оскільки саме викладачі циклу суспільних дисциплін формують цілісну картину світу, враховуючи політичні, економічні та соціальні зміни у суспільстві.

Для формування міжетнічної толерантності доцільним буде використання діалогових форм навчання. Так, під час обговорення проблемної ситуації студенти мають можливість обмінюватися думками, відстоювати власне бачення розв'язання міжетнічних проблем і змінювати в разі потреби власні переконання.

Педагогічна діяльність з питань формування міжетнічної толерантності передбачає розгляд можливостей навчального матеріалу з погляду наявності у ньому об'єктивних протиріч, управління нестандартними ситуаціями міжкультурної взаємодії студентів, підвищення у них рівня розвитку етнічної толерантності; свідоме управління навчальним процесом; створення робочої атмосфери доброзичливості і взаємодії під час роботи в групах.

За результатами опитування викладачів півдня Одеської області, наявність у групі представника іншої раси (чи культури) обов'язково береться до уваги. Це виступає позитивним важелем у реалізації технології за допомогою ство-

рення у групі „реальної” ситуації міжкультурного спілкування на стадії тренінгу, тоді технологія формування етнічної толерантності реалізується викладачем в умовах конкретної навчальної групи.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. На жаль, сучасні державні стандарти підготовки майбутніх викладачів не містять у собі дисциплін, які визначають основи взаємовідносин у полікультурному середовищі. У зв'язку з цим, потрібно почати підготовку кадрів, орієнтованих на викладання у дусі толерантності. Програми в галузі освіти повинні сприяти поліпшенню взаєморозуміння в стосунках як між окремими людьми, так і між різними етнічними групами. З цією метою потрібно ввести в програму відповідних курсів вузівських дисциплін (соціальної психології і педагогіки, психології особи, конфліктології, етнопсихології і етнопедогогіки, культурології) відповідні аспекти розгляду толерантності. Одним із нагальних завдань вищої педагогічної освіти є включення до навчальних планів елективних навчальних курсів („Єдність народів України у різноманітті національних культур”, „Етноси України та їх вплив на культуру молоді” та ін.), які б цілеспрямовано сприяли формуванню міжетнічної толерантності у процесі навчання в магістратурі.

Освіта, з одного боку, повинна розвивати людину як особистість, а з іншого, формувати людину нового типу, яка вміє і бажає співіснувати з іншими людьми, з розвиненими гуманістичними цінностями. Адже виховання міжетнічної толерантності у майбутніх фахівців, які після закінчення університетів будуть творити долю не лише нашої держави, але й всієї планети, є важливою запорукою майбутнього всього людства.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Гуренко О. І. Виховання етнічної толерантності та культури міжнаціонального спілкування у студентської молоді. [Електронний ресурс].—Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/pspo/2007_13_2/doc_pdf/Gurenko_st.pdf

2. Декларація принципів толерантності / Електронний режим доступу http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503

3. Декларація ЮНЕСКО про раси й расові заборони/ Електронний режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_906

4. Закон України «Про освіту» від 01.01.2013 / Електронний режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

5. Колісник В. Криза виховання в Україні не є безпосереднім наслідком загальної кризи суспільства. — 1999. — № 3/4. — С. 103-113.

6. Конвенція 1951 р. про статус біженців / Електронний режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011

7. Конвенція й Рекомендація ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в сфері освіти / Електронний режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU60K04U.html

8. Курлянд З.Н., Хмелюк Р. І., Семенова А.В. та ін. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2005. — 399 с.

9. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації / Електронний режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_105

10. Міріманова М. Толерантність як проблема виховання [Текст] / М. Міріманова // Розвиток особистості. – 2002. – № 2. – С. 104–115.

11. Про Національну доктрину розвитку освіти. Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02 року / Електронний режим доступу <http://osvita.ua/legislation/other/2827/>.

12. Формирование толерантного поведения у педагога и ученика/ Г.В. Никитина, В.Н. Романенко, В.В. Корец. – Режим доступу: <http://www.rae.ru/zk/arj/2009/05/Korets.pdf>

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІННОВАЦІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

УДК 371.11:374

Гуменникова Т.Р.

В статті розкрито питання про мету та роль самоосвітньої діяльності в управлінні закладом освіти. Визначені принципи, шляхи та етапи організації самоосвітньої діяльності, яка виступає ознакою інноваційної мобільності керівника у відповідності до політики Європейського Союзу щодо навчання впродовж життя. Проведене моніторингове дослідження з питань самоосвітньої діяльності керівників.

Ключові слова: керівник закладом освіти, самоосвіта, інноваційна мобільність, самовдосконалення, самопрезентація.

САМООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РУКОВОДИТЕЛЯ УЧРЕЖДЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЕМ КАК УСЛОВИЕ ИННОВАЦИОННОЙ МОБИЛЬНОСТИ

В статье раскрыты вопросы о цели и роли самообразовательной деятельности в управлении учреждением образования. Определены принципы, пути и этапы организации самообразовательной деятельности, которая выступает составляющей инновационной мобильности в соответствии с политикой Европейского Союза “обучение на протяжении жизни”. Проведено мониторинговое исследование на предмет самообразовательной деятельности руководителей учреждения образованием.

Ключевые слова: руководитель учреждения образования, самообразование, инновационная мобильность, самосовершенствование, самопрезентация.

SELF-EDUCATIONAL ACTIVITY OF A MANAGER OF AN EDUCATIONAL ESTABLISHMENT AS THE PRECONDITION OF INNOVATIONAL MOBILITY

The issue of necessity of self-education of an educational establishment manager, who works in the informational society, is illustrated. Peculiarities of the problem under consideration are examined, principles, ways and stages of the organization of self-education, which is the feature of the manager's innovational mobility according to the European Union policy concerning the life-long education are defined. Monitoring studies on the issues of self-educational activity of managers are conducted.

Key words: manager of an educational establishment, self-education, innovational mobility, self-perfection, self-presentation.